

Paul Wiener.

Mitreformator in Krain, Gebundener des Evangeliums in Wien, erster evangelischer Bischof in Siebenbürgen. Von Theodor Elze, Dr. ph. h. c., evangelischem Pfarrer in Venedig. Wien und Leipzig. Julius Klinkhardt, 1882, 8, 52. S. A. aus dem Jahrbuche für die Geschichte des Protestantismus in Oesterreich 1881.

Ko je leta 1531. Primož Trubar, tedaj župnik v Loki poleg Zidanega Mosta, prvi začel javno v stolni cerkvi ljubljanski oznanovati novo Lutrovo vero ter osobito govoriti zoper katoliško dogmo o milosti, zoper celibat in zoper sv. obhajilo v jedni podobi, našel je takoj obilo število novovercev ne samo iz plemenitega in meščanskega stanu, ampak poroča se nam, da so tudi mnogi katoliški duhovniki Trubarjev nauk na glas odobrávali ter se po njem ravnali. Osobitega spomina pa je vredno, da so celó nekateri kanoniki ljubljanski Trubarja podpirali ter se kazali očitne privržence novi veri.

Izmed teh vplivnih duhovnikov in Trubarjevih podpornikov je gotovo zaradi svojega socijalnega stanja, zaradi mnogih važnih služeb, katere je opravljal deželi Kranjski, in zaradi poznejše usode svoje najznamenitejši ljubljanski kanonik Paul Wiener. Malo smo dozdej vedeli o tem moži. Valvazor in po njem Dimitz se ga spominata po nekatera mesta, toda ne podajeta nam celotne podobe o njegovem življenji in delovanji. A nedavno je izdal znani zgodovinski pisatelj Theodor Elze, evangeljski pastor v Benetkah, o Pavlu Wienerji obširno monografijo. To se ve, da Elze v njem slavi navdušenega reformatorja in zaradi verskega prepričanja preganjanega mučenika. A nas knjiga njegova zanimlje z druge plati; zanimlje nas osobito za tega delj, ker od strani in mimo grede razbistruje marsikatero črtico iz Trubarjevega življenja ter v obče razsvetljuje in pojasnuje prve pričetke novoverski dobi na Kranjskem, s katero so tako tesno združeni prvi pričetki književnosti novoslovenske.

Paul Wiener je bil rojen Ljubljančan, a o njegovi rodbini nimamo nobenih zanesljivih vestij. Leta 1520. ga nahajamo že v Ljubljani kanonika, generalnega vikarja in svetovalca škofu Krištofu Ravbarju. Leta 1530. je, zastopnik duhovskega stanu, poslanec na deželnem zboru kranjskem in ta ga česti z odličim zaupanjem: izvoli ga za prejemnika deželnih davščin ter izbere ga v mnoge ožje odbore, tako n. pr. v odbor, postavljen v brambo deželnih svoboščin. A vse te imenitne in častne službe ga niso zadržavale, da bi se ne bil poprijel nove vere.

Tisti čas je bil v Ljubljani škof Krištof baron Ravbar (1497—1536), ki je pa svetovalec Ferdinanda I. in kraljev namestnik na Avstrijskem več bival na Dunaji nego li v Ljubljani. Za njegovega vladikovanja se nam pokažejo na Kranjskem prvi luterani. Iz l. 1525. se nam poroča o namestniku oglejskega patrijarha na Kranjskem, da on in njegovi duhovniki se nagibajo k novi veri. V Ljubljani se l. 1527. prvi novoverci zbirajo v hiši Matije Klombnerja, tajnika deželnih stanov. Ljubljanskega semenišča knjižnica hrani manuskript škofa Hrena, v katerem pravi: *Primi haeresis Lutheranae in Carniolia autores ex Laicis erant Mathias Klobner, E. E. Landschaft Landschreiber, Mathias Zweekl, Andreas Farrest; primi seductores laici: Leonardus Budina, Christophorus Prunner, Adam Bochoritsch, Bartholomaeus Picus.* Vsi ti so bili meščanje ljubljanski.

A tudi že iz l. 1527. se nam pripoveduje, da so stolni prošt dr. Lenart Mertlitz, tedanji generalni vikar Jurij Dragolitz in kanonik Pavl Wiener prijatelji nove vere.

In baš ti trije kanoniki so l. 1531. Trubarja iz Loke pri Zidanem Mostu poklicali v Ljubljano ter mu v nenavzočnosti škofa Ravbarja dovolili, da je začel pridigovati v stolni cerkvi. Dasiravno škof Ravbar sam ni bil posebno fanatičen katoličan, kar nam jasno priča to, da je l. 1526. na smrtni postelji vzprejel sv. obhajilo *sub utraque specie*, vendar se je moral Trubar že l. 1532. iz stolne cerkve umakniti v cerkev sv. Elizabete v meščanski bolnici. To cerkev mu je namreč prepustil mestni magistrat. Tej cerkvi kaplan Andrej Latomus in kanonik David Haziber sta prestopila k Lutrovi veri. Takoj pa škofovi smrti pa tudi Pavl Wiener stori odločen korak ter se oženi. Mestni sodnik ljubljanski sicer izdá povelje, da naj Wienerja zapró, toda ker je bil tedanji stolni prošt dr. Lenart Mertlitz sam na pol luteranskega mišljenja, ni se to povelje zvršilo.

Nego sreča je bila luteranom kranjskim ugodna, kajti l. 1537. dobé za škofa ljubljanskega Franca barona Kacijanarja (1537 do 1544), ki je moral biti tudi kaj mlačen katoličan, ker je leta 1542. celo Primoža Trubarja, takrat župnika v Laškem Trgu, v Ljubljano za kanonika poklical, ter njemu izročil *slovenske*, Wienerju pa *nemške* pridige v stolni cerkvi. *) Tudi škof Kacijanar se je l. 1544. dal obhajati

*) V enakem duhu kakor Trubar in Wiener pridigovala sta tisti čas v stolni cerkvi tudi generalni vikar Jurij Dragolitz in stolni vikar Gašpar Rakovec.

sub utraque specie.*) L. 1546. stolni kapitelj kanoniku Trubarju podeli dobro faro št. Jarnejsko, Pavla Wienerja pa celó kralj Ferdinand na deželnem zboru kranjskem imenuje za svojega (vladinega) komisarja. A l. 1547. začnó se črni oblaki zbirati nad Trubarjevo in Wienerjevo glavo.

Za ljubljanskega škofa je bil po Kacijanarjevi smrti izvoljen Urban Textor, mož kmetskega rodu, s Krasa doma, župnik v Bruku na Muri, pozneje spovednik in svetovalec kralja Ferdinanda I., dober prijatelj Ignacija Lojolanskega, odločen katoličan, ki je l. 1550. posredoval, da so prvi jezuitje bili poklicani v Avstrijo.

Temu škofu se ve da Trubar in Wiener in ves stolni kapitelj ljubljanski niso bili po volji, osobito ker se je tudi stolni prošt dr. Mertlitz s svojo kuharico poročil ter se kanonik Wiener po smrti svoje prve žene v drugo oženil.

Ko se je poprej ugodno položenje nemških protestantov po šmalkaldski vojski pohujšalo, pokazali so se nje nasledki takoj tudi na Kranjskem. Trubar je izgubil svojo faro ter je bežal v Norimberg, Wienerja je pa škof z njegovo ženo vred spodil iz kanonikatske hiše v Ljubljani.

Kmalu potem dojde povelje od kneza Ferdinanda I., da naj se kanoniki: stolni prošt Mertlitz, generalni vikar Dragolitz, Primož Trubar in Pavl Wiener zapró.

Wienerju zapečatijo vse stanovanje, zasežejo vso njegovo imovino, pobero mu vse spise in knjige ter ga z generalnim vikarjem Dragolitzem vred zapró na ljubljanski grad. Tu je moral Wiener prebiti oster preiskovalni zapor. Škof ga je sicer obiskal ter čital mu o katoliških verskih resnicah iz neke knjige, a govoriti in o verskih stvaréh prepirati se ž njim ni hotel, rekoč „er sei kein Doctor“. Katoliške priče, katerih je bilo mnogo zaslišanih, dolžile so Wienerja, Trubarja in njegove tovariše: 1. dass sie die selige Jungfrau Maria und die Heiligen nichts gelten lassen, 2. dass sie meinen, die von den h. Vätern festgesetzten Vigilien nützen nichts, 3. dass sie die für den Kaiser und für den König abgehaltenen Processionen verlachen und nichts gelten lassen, 4. dass

*) Herr Paulus (Wiener) und ich (Primus Truber) — wir haben gute Erinnerung gehabt, dass der Herr Christoph Rauber, Franciscus Kanntzianer seligen, beide Bischöfe zu Laybach, und Herr Petrus Bonomus seliger, Bischof zu Triest, in ihrer letzten und sterbenden Noth das ganz Sacrament haben empfangen, wie sie es ohn Verletzung ihrer Gewissen nit anders empfangen wollen. Pismo Trubarjevo škofu Petru pl. Seebachu, v Ljubljani 8. julija 1561. Original v dež. arhivu kranjskem.

sie die kanonischen Horen niemals halten; 5. dass sie den gnädigsten Herrn Bischof, als er die Weihe neuer Priester vornahm, verspottet haben; 6. dass sie die Gregorianische Litanei für nichts achten; 7. dass sie den Andern das Abendmal unter beiderlei Gestalten austheilen; 8. dass sie behaupten, Taufe und Weihwasser seien nichts; 9. dass sie in der Fastenzeit Fleisch essen; 10. dass sie Bücher von Brenz, Spangenberg und andere ähnlichen Gelichters besitzen.

Wiener, Dragolitz in drugi jetniki tega niso tajili, a zatrjevali so, da ostanejo tudi o tem svojem verskem prepričanju rimski katoliki, kajti vse, kar oni verujejo, da se dokazati iz svetega pisma.

Škof Textor je izpraševalni protokol poslal Ferdinandu I., pri katerem so tudi deželni stanovi kranjski prosili za jetnike. A nasledek je bil, da se je Wienerju zapor poostril in ljudstvo je sploh mislilo, da bode ob glavo dejan ali krivoverec sežgan.

A Ferdinand I. zapové, da naj Wienerja pošljejo uklenenega na Dunaj, kjer ga zapro v minoritskem samostanu.

Tu Ferdinand I. sestavi novo sodišče, kateremu je predsedoval dunajski škof Frid. Nausea, iz mladih let Wienerju tako iskren prijatelj, da mu je ta prejšnja leta celo s Kranjskega pošiljal na Dunaj sladko vipavsko vino.

Začelo se je spet dolgotrajno izpraševanje in prepiranje o verskih resnicah, a moške se niso mogli zjediniti. Več protokolov je bilo poslanih kralju Ferdinandu I. v Avgsburg, a Wiener je vedno še vzdihoval v ječi.

Zdaj se Wiener obrne naravnost do Ferdinanda I., da naj njega, nedolžnega moža, izpusti iz ječe ter ga spet postavi v njegovo prejšnjo službo v Ljubljani. Ferdinand mu odgovori, naj prej svojo krivo vero prekličé. Wiener tega neče ter rajši ostane v ječi.

Čez nekoliko tednov se obrne Wiener spet do kralja Ferdinanda I. ter ga prosi, da naj mu odkaže vsaj drugo bivališče; svojega verskega prepričanja pa ne more preminjati, ker se mu zdi jedino pravo; pri tem hoče ostati vsaj, dokler ga občni cerkveni zbor ne pouči, da krivo veruje. Milo toži Wiener, da njegova obitelj živi v uboštvu in da vdova njegovega brata in njegovi netjaki, za katere je poprej on skrbel, morali bodo vzeti v roko beraško balico, ako nečejo poginiti od glada. A vse je bilo zastonj!

Celo leto je prebil Wiener v ječi, a naposled ga pomilosti kralj pod tem pogojem, da se preseli — na Erdeljsko!

Tujec in berač pride nekdanji kanonik ljubljanski Pavl Wiener na tuje Erdeljsko, kjer so takrat divjali divji boji med Ferdinandovimi privrženci in Zapoljanci. Mestni zbor v Sibirji je dal staremu možu najprej učiteljsko službo z letno plačo 25 gld., katero je že drugo leto povišal na 80 in tretje leto na 90 gld. In ko l. 1552. umrje mestni župnik, izvolijo Wienerja za njegovega naslednika. Deželni stanovi kranjski sicer nujno prosijo l. 1554. kralja Ferdinanda I., naj dovoli Wienerju povrniti se v domovino, a kralj jim ne vsliči prošnje. In tako Wiener ostane še na Erdeljskem ter se udomači v tuji zemlji. In kakor je bil nekdanj v svoji domovini češčen in spoštovan, tako se tudi v Sibirji kmalu vsem priljubi. In ko se l. 1553. zbere v Sibirji protestantovska sinoda, da si izvoli cerkvenega poglavarja, bili so vsi te misli, da nihče temu poslu ni tako zmožen, nego li prognanec Pavl Wiener, župnik sibirski, katerega potem soglasno izberó za prvega evangeljskega škofa na Erdeljskem. A le malo let mu je bilo dano služiti novi šoli in cerkvi erdeljski. Kmalu potem začne po Erdeljskem razsajati kuga, katera 16. avgusta 1554. l. konec stori življenju Wienerjevemu.

Gospod Elze, ki nam je z mnogovrstnimi zgodovinskimi razpravami svojimi razbistril že marsikatero temno stran zgodovine Kranjske v 16. stoletji ter priobčil nam v njih mnogo čisto novih in interesantnih podatkov o početkih književnosti novoslovenske, pokazal nam je s to lepo razpravo iz nova svojo ljubezen do zgodovine in dežele Kranjske. Oprt na bogate vire deželnega arhiva kranjskega in na mnoge druge pripomočke zgodovinske spisal nam je tukaj apologetično monografijo o Pavlu Wienerji, prijatelji in somišljeniku Trubarjevem; a tudi kdor se ne more ogrevati za novoverca Wienerja, našel bode v knjižici mnogo obče zanimljivih zgodovinskih črtic iz óne dobe, v kateri se je porodila književnost novoslovenska.

F r. L e v e c.

Slovenski glasnik.

Slovenski koledarji za leto 1883. Razen koledarja družbe sv. Mohorja so prišli na svetlo še ti koledarji slovenski:

1. *Koledar in dnevnik za leto 1883.* Novo Mesto. Tiskal in založil J. Krajec. Ta koledar v obliki žepnih zapisnih knjižic obseza poleg navadnih koledarskih stvarj še rodopis cesarske rodovine in „dnevnik“, kjer je za vsak dan odmerjen prostor raznovrstnim noticam. Cena temu jako prikladnemu in jako elegantno v platno vezanemu koledarju je samo 70 kr.